

*Niina
Niskanen*

HARAKAN- MUNA

Palvelijattaret-sarja

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

Sivu 229: One of These Days: Shelton Brooks, 1910.

Suomen Kirjailijaliitto on tukenut teoksen kirjoittamista.

Copyright © Niina Niskanen ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2026

Tekstin- ja tiedonlouhinta kielletty.

ISBN 978-951-1-51206-6

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2026

Sanalla palvelija on aina ollut huono kaiku ei ainoastaan porvarispiireissä, vaan myös työväen piireissä. Ennen käsitettiin, että palvelijat olivat huonoimpia ihmisiä maailmassa. Tämä käsite johtui osittain siitä, että palvelijan työ tarkoitti muiden mukavuutta, osittain siitä, että hänellä ei saanut olla omaa aikaa eikä omaa tahtoa, hän oli perintö orjuusajoilta. Usein keskusteltiin, eikö voitaisi löytää jokin sopivampi nimitys palvelija-nimen sijaan.

Helsingin taloustyöntekijäin yhdistyksen (Palvelijataryhdistys)
toimintakertomus 25-vuotistoiminnan johdosta 1898–1923,
toim. Miina Sillanpää

Hän seisoo kynnyksellä kuin haudalla.

Sormenpäissä hakkaa sydän, ei oma vaan kanan, jota hän kantaa.

Huoneen hiljaisuutta ei kuule kun korvissa vinkuu ja paukkuu. Jalat alkavat vapista, niitä on laahattava. Hengitys, jota hän on pidättänyt, hyrskähtää ulos kummallisena narahduksena.

Vuode on yhä nukutun näköinen, kenties vielä lämmin. Hiusharja pöydällä kuin tuuhea pieni eläin. Vieressä koivupuinen lipas, avoinna, ja hän katsoo sinne.

Metalliaski, melkein mustaksi patinoitunut. Luunpalanen, kenties linnun. Harsuinen sulkka. Nenäliina kahdesti taitettu. Pehmeäksi hieroutunut paperinpala. Valokuva, hänen omat hätääntyneet silmänsä, ja vieressä toiset liikahduksen tuhrimat kasvot. Nukkainen karamelli, häivähdys sokerin tuoksua. Ja vielä metallinappi, jonka silmästä roikkuu langanresu kuin napanuora.

Kun ihmiset tulevat, he eivät tulekaan huutaen vaan aivan hiljaa. Hän painaa kanaa rintaansa vasten ja näkee ikkunasta keinuvat tulisilmät. Lyhdyn valossa leijailee hiukkasia. Hän ajattelee pölisevänsä niitä: karvansäikeitä, kynnenpaloja, tomua ja hiekkaa.

ENSIMMÄINEN *OSA*

Syyskuu 1915 – maaliskuu 1916

Milda

Vähän ennen Helsinkiin saapumista junailija talutti paljasjalkatyön vaunuosastoon.

Mildan kaulalla kuumeni. Oli se Lelu: joka suuntaan sojottavana ja tuhruissaan, suukin ihan musta. Junailijan villahiha hankasi Lelun kirkkaanpunaisena palavaa korvaa, kun hän piteli tätä olkapäästä kiinni. Lelu huomasi Mildan, ja Milda käänsi silmänsä junan ikkunaan. Peltoa, metsää harmaassa, kosteassa valossa.

”Tämmöinen jänis”, junailija sanoi ja irrotti Lelusta.

Milda vilkaisi häntä, pitkää miestä joka hikoili, ja nosti leukaansa. ”En tunne.”

He hytkähtelivät junan lonksunnan tahdissa. Lelun katse hipe löi Mildan kasvoja.

”Että sisaria olette”, junailija yritti.

Ohi vilahti hevonen, pellon keskellä saareke jo kellerviiä koivuja. Milda aisti muiden matkustajien pään liikahdukset, silmänluonnit, suun nyinnät. Käytävän toisella puolella kuiskittiin silmät liplattaen. Milda siirsi kassinsa pois viereiseltä penkiltä.

”Ainakaan en maksa siitä”, hän sanoi.

Junailija äännähti, vääntäytyi sivuttain Lelun ohi ja palasi työhönsä.

Milda yritti katsella ulos ikkunasta, mutta se oli vaikeata, kun Lelu seisoi siinä mustarantuiset nysäkynnet hametta nykertäen ja odotti. Toisessa nyrkissä se puristi jotakin. Muhkurasäärissä näkyivät kaikki kolhut ja konttaamiset, joka suunnasta riivityt naarmut. Ei siitä vielääkään ollut tullut kunnollista, vähän luisempi vain.

Lopulta Lelu painoi takapuolensa penkin reunalle. Milda siirrähti ikkunaan päin. Oli sillä reppukin näköjään, se painoi sen syliinsä ja tonki, riepureppu, ja siellä mullotti tavaraa. Raivo kutitti Mildan sisällä kuin karva. Varmasti hän ei panisi kaikkea uusiksi Lelun takia. Helge odotti vain häntä. Hän suhahti:

”Lähdet huomispäivänä takaisin.”

Lelu käänsi kasvonsa häntä kohti ja liikutteli jalkojaan junan lattialla. Tuonko kanssa olisi käveltävä kaupungilla, tuommoisen räsytyhmän, räkätin, ammotuksen. Nytkään suu ei pysynyt säpissä ollenkaan, kun se katseli maisemia, jotka juna ohitti. Ei olisi pitänyt käydä Ahmasella, olisi vain pitänyt lähteä mitään kertomatta, niin se ei olisi osannut seurata perässä.

”Mikset pysynyt Ahmasella?”

Lelu haparoi otetta hänen hameestaan, siitä joka päälle pantaessa oli ollut vielä pesusta karhea.

”Kun haluan olla sinun kanssa.”

Milda vetäisi hameen pois ulottuvilta ja taittoi alleen. Ei hän Lelua mukanaan raahaisi, se ei taatusti tulisi sinne, missä hän aikoi uuden elämänsä aloittaa.

”Asemalta katsotaan seuraava juna, ja sillä lähdet.”

Pitihän se arvata: siinä Lelu olikin jo valahtamassa itkuun, sie-
raimissa valmiiksi kuivunutta töhkää.

”Et märese”, Milda sihahti ja valikoi Lelun käsivarresta palasen lihaa sormiensa väliin, nipisti kunnolla, väänsi oikein. ”Et varmana märese.”

Lelu avasi suunsa muttei huutanut, jännitti vain jalat lattiaa vasten siksi kunnes Milda hellitti. Huulissa näkyi tummia riekaleita. Olisiko se kourinut suuhunsa myöhäisiä mustikoita.

Hän päätti olla sanomatta Lelulle enää sanaakaan.

Tultiin Fredriksbergin asemalle. Junan pysähtymisen nytkähdys muljautti odotuksen sydänalaan. Junailijan pää vilahti ikkunassa.

Sähkölankoja, puulaatikoita, tavaravaunuja joiden laidat olivat kuin piikit. Mies työnsi käsikärryjä, kauempana kohosi metsäinen kalio. Lelu nousi hitaasti, siirsi painon jalalta toiselle, hieroi käsivarttaan, istui takaisin. Milda piti kätensä sylissä päällekkäin, siten että pikkusormien päät koskettivat. Olivat kädet melko sileinä vielä pysyneet. Kolinan, huutelun, vihellyksen jälkeen veturi puhautti, köyristi niskaansa ja lähti laukkaamaan viimeisiä kilometrejä.

Syöksähdettiin siististi lohkottujen, korkeiden kallioiden väliin. Sellaisetko ne olivat aikojen alusta olleet, Milda ihmetteli, vai oliko joku osannut ne sillä tavalla leikata, ja millä hirmuisella aseella se oli täytynyt tehdä. Kuilu oli kuin kaupungin portti, josta juna ajoi sisään. Vesi tuli näkyviin kahden puolen rataa, siellä joku souti. Rantapusikoita, laitureita, hökkeleitä, kivitaloja. Torneja, puita, piippujen savutupruja. Juna vihelsi, alkoi jarruttaa. Raiteiden suisto kohti asemaa, tuolla resiina, toinen juna.

Lelu oli painanut kämmenensä ikkunaan. Jäljet nähdessään Milda läimäytti häntä pään sivuun, korvan yläpuolelle.

”Likarötkö, hyi. Siivoat ne.”

Lelu nuolaisi hameensa helmaa ja pyyhki ikkunaa niin että siihen jäi epämuotoinen, nöyhtäinen läikkä.

Asemalaituri jalkojen alla. Kaikki hajut, viiltävät ja pyöristävät. Hyvin likaiset lamput pylväiden nokassa sameaa taivasta vasten. Veturin hehkukylki ja huohotus, nokihitunen kämmenellä. Olkihattuja, lakkeja, päähuiveja, saappaita, kuluneita käänteitä, Lelun paljaat jalat. Ruosteinen räystäs notkolla. Asematyöntekijä kärryissä keskellä koreja ja matka-arkkuja, syömässä voileipää. Rivi valtavia maitotonkkia. Yksijalkainen lokki, maahan leijaileva paperinpala. Valkopukuinen lapsi junan portailla kädet ojennettuina.

Pistävältä haiseva mies tuli puolijuoksua Mildan takaa ja törmäsi murahtaen hänen hartiaansa. Kirveli vähän: töllistely oli maa-laista. Lelu lepatti siinä ympärillä, kurotteli kaulaansa, pyyhki jalka-

pohjiaan sääriinsä ja hengitti äänekkäästi. Katoksen varjossa kaksi sotilasta seisoj ja tupakoi. Viiksiä, kiiltäviä nappeja ja lakkeja, joiden varjosta silmät kävivät hänessä. Toinen sotilas käytti tupakkakättään lipassa. Siitä Milda muisti, että tämä oli sotakaupunki. Hän tarttui laukkuunsa.

Asemarakennus nielaisi hänet oikopäätä. Se tunkeutui korviin ja silmiin, ravisti ja jähmetti. Katto oli taivaallisella korkeudella. Sen alla kiehui kaikkea hänen silmiään ja korviaan ja nenäänsä näykyvää, ne huuhtoivat häntä ja heiluttivat helmaa ohi mennessään. Rattaita kitisteltiin siitä aivan läheltä, ja puulaatikoissa meni ohi jotakin tuoksuva. Kaksin kerroin taittunut ihminen lakaisi lattiaa. Kyyhkynen läpähti Mildan pään yli, ilmavirta kosketti hiuksia. Huudot, kirkkaat ja samanlaisina toistuvat, tulivat kioskilta. Sen seinät oli paperoitu kuvilla ja teksteillä. Kioskin edessä poika piteli lehtinippua, ja vielä kaksi nippua odotti hänen jaloissaan.

”Saksalaisia vesilentokoneita Riianlahdella! Pommit torjuttu! Vesilentokoneita Riianlahdella!” Pojan ympärillä kävi jatkuva virta miehiä, jotka lähtivät lehti kainalossa tai nenän eteen avattuna.

Milda laski laukun maahan ja hieraisi hikistä kämmentään hameeseen. Helgeä ei vielä näkynyt missään. Mutta tuolla oli lipunmyyntihuone, jono ja luukku. Lelu näki hänen huomaavan sen.

”Nyt sinä lähdet takaisin Ahmaselle.”

Lippujono oli turvallinen paikka tointua hälinästä: saattoi seistä aloillaan mutta oli silti kunniallisella asialla. He odottivat pitkään kaikuvassa hallissa, siinä joka vuosi sitten oli kiehunut ihmisiä, pääkaupungista pakenijoita, kun jonot olivat kiemurrelleet torin laittaa teatterin kulmalta Kaisaniemen puistoon saakka. Lelu seisoj jalat ristissä ja hytkyi, vaikka Milda nyki häntä seisomaan kunnolla. Kun heidän vuoronsa viimein tuli, virkailija kertoi, ettei tänään enää junaa menisi, seuraavana päivänä vasta.

Kun Milda astui luukulta sivuun, Lelu ei ollut enää siinä. Eikä penkkien luona tai kioskillä. Milda nojaili eestaas nähdäkseen ihmisten ohi. Paljaat jalat ja pitkät palmikot, tummanruskea pumpulihame, niitä ei näkynyt missään. Hän laski laukun lattialle, suoristeli sormiaan, nosti laukun uudestaan ja katsoi oviaukkoa. Sydän koputteli ihanan kipeästi, ojenteli itseään. Hän otti pari askelta kohti kynnystä, jolta kuljettaisiin pois tästä välitilasta, sisälle pääkaupunkiin. Nythän hän voisi mennä. Ei Lelu häntä löytäisi, kun hän vain pääsisi riittävän kauas. Joku muu ottaisi sen taakakseen. Muutama askel, ja se vaihdokas jäisi.

Etäämpää odotushallista kuului totinen huuto. Kolisi ja ryskyi, hätäisiä kehotuksia puuroutui kaikuun. Ihmisiä alkoi pulpahdella lipunmyyntihuoneen oviaukkoon, he juoksivat sisään ja takertuivat karmeihin, heitä oli äkkiä tungoksen verran. Milda vääntäytyi ihmisten lomitse ovelle, työntyi niin pitkälle että näki halliin. Joku kosketti hänen säärtään: lehtipoika konttasi siellä, kurotti musteeseen tahriutunutta kättä saadakseen otteen kynnuksestä.

Oviaukon ohitse askelsi hevonen, pyöriväsilmäinen ja musta. Kaviot napsahtelivat kivilattialla. Harja leiskahti, tinanappinen mies heittäytyi syrjään. Naisten kiljahtelut nostivat Mildan niskakarvat pystyyn. Vaaho juoksi hevosen kaulalla, kylki viisti seinää ja pudotti alas kyltin, ja eläin säikähti ääntä entisestään. Milda kiskaistiin syrjään, kynärpää osui kipeästi lattiaan kun hän kaatui, ja hevonen ryntäsi hänen ohitseen suoraa päätä odotushalliin. Ensin se näytti pysyvän pystyssä, mutta sitten jalat liukuivat ristiin, takapää vajosi, ja se mätkähti kyljelleen keskelle salia.

Mikä huuto ja meteli, ne kirskuivat Mildan hampaissa. Tinanappisia kurkki ovelta. Hevonen sätki, heitteli päätänsä. Se sai koottua jalat alleen oikeassa järjestyksessä ja ponnisti ylös, kavahti siitä takajaloilleen häättäkseen kauemmas miehen, joka yritti tarttua riimunaruun.

Lattialta Milda näki, miten Lelu ilmestyi odotushalliin ja tuijotti hevosta suu auki. Hevonen saavutti hänet hetkessä, ja Lelu ojensi kättään, mutta ei sellainen hevosta pysäyttänyt. Nyt kädet nousivat kasvoille. Lelu lysähti lattialle kuin räsy. Hevonen sotki hänet jalakoihinsa, ei, se hyppäsi yli, häntä hulmahti, ja se jatkoi laukkaansa pitkin käytävää.

Milda lensi lattian poikki kiskomaan Lelun liikkeelle. Kaikki tuijottivat heitä. Lelu konttasi vähän matkaa ja jäi kyhjöttämään seinän vierelle. Hänen perässään hieroutui lattiaan kosteita raitoja: hame oli takaa litimärkä. Kaikki haistaisivat sen. Puna syöksyi Mildan poskille. Lelu hengitti suu raollaan, hinkui, katsoi kuin odotaisi palkintoa. Milda ravisti häntä ohuesta olkavarresta niin että pää huojui, lopetti vasta kun tapasi toisen ihmisen katseen, lähellä seisovan raitapukuisen naisen. Katse tuntui kosketukselta olkapäälle.

Mildan silmään hän näytti hienolta naiselta. Sellaiset vaatteet, nutturalle koottu punaruskea tukka niskassa, pääläella yksinkertainen hattu. Ehkä se oli joku, joka ajaisi heidät pois. He näyttivät kerjäläisiltä, Lelu varsinkin.

”Satuttiko hän?” nainen kysyi.

Milda pudisti päätään. Lelun kasvot olivat aivan auki, kuin mitään tunteita ei tarvitsisi kätkeä.

”Oletteko Helsingissä ensimmäistä kertaa?”

Miksi sen piti tulla katsomaan meidän häpeäämme, Milda ajatteli. Hän otti sen ilmeen, jossa leukaa nykäistiin ylöspäin, ylähuulta nostettiin aavistuksen verran ja sieraimet saivat vähän levitä. Hän oli harjoitellut sitä peilin edessä Erkinniemessä kamarin hämärässä, ja se näytti ylhäiseltä, hänen kasvonsa olivat luodut sellaiseen ilmeeseen.

”Meitä tullaan hakemaan”, hän sanoi.

”Teillä on joku tulossa vastaan?”

”On.”

Hetken mietittyään Milda arveli sen kuulostaneen turhan tyllyltä. ”Veli”, hän lisäsi.

He katselivat toisiaan. Kauempaa asemahallista kuului hevosen hirnuntaa, typerien ihmisten huutoja. Milda ajatteli Helgen viimeisintä kirjettä heinäkuulta, hän muisti kirjainten lenkit ja kulmat, jotka muodostivat varoituksen: ei pidä puhua vieraille, ei pidä lähteä kenenkään matkaan, pitää odottaa. Nainen hymyili. Suu oli leveä, leuka melko pieni, silmät aavistuksen eri korkeudella. Äkkiä Milda halusi olla hän, halusi tuon puvun ja sirot kengänkärjet ja päähänsä hatun eikä huivia, hansikkaat käteen ja haltuunsa kaiken sen tiedon ja pelottomuuden, joka naisella oli, kun hän liikkui keveästi näissä halleissa. Milda nuolaisi huuliaan.

Nainen katsoi Lelua, joka tuijotti mustasuisena takaisin, ja sitten taas Mildaa. Hansikoitu käsi ojentui heitä kohti. Lelu oli tarttua siihen omalla tahraisellaan, mutta Milda ehti lyödä sen pois ja tarttua itse.

”Valma”, nainen sanoi, ja nimi kuulosti aivan samalta kuin miltä hän näytti: pehmoinen mutta jalansijoissaan varma. Hän sanoi sukunimensäkin, Ratula, ja se saksaisi kuin ravut, joita kotona oli nostettu merroilla ja myyty taloihin.

”Amilda Jouhteninen”, Milda sanoi tyytyväisenä siitä, että ainaakaan nimeään ei tarvitsisi hävetä. Lelua kyllä: oli taas tönäistävä.

”Ellida Jouhteninen”, Lelu sanoi, änkytti vähän sukunimen höytyvissä.

Virkailija ilmestyi ovensuuhun, huitoi käsivarttaan. ”Ulos!”

Ihmisiä kiirehti heidän ohitse. Lehtipoika keräsi nippuja kainaloonsa. Valma Ratula katseli Lelua kulmat kurtussa.

”Ethän satuttanut?”

”En”, Lelu kuiskasi.

Valman otsa ei silinnyt.

”Onko teillä paikka jonne mennä?”

Milda viirutti silmiään ja arvioi Valman suun asentoa, aikeita sanojen takana. Naisen kaulassa riippui hopeaiselta näyttävä risti, jonka yksi sakara oli vääntynyt.

”Minulla on tiedossa työpaikka”, Milda sanoi.

Hän tuli hyvin itsetietoiseksi, kun Valma katseli hänen vaatteitaan ja kantamuksiaan, sitä miten Lelu veti palmikkonsa suun eteen ja alkoi mussuttaa sitä.

”Ulos heti!” virkailija käski uudelleen.

”Mennään”, sanoi Valma ja ojensi kättään, ja he seurasivat tätä väkijoukon perässä ulko-ovea kohti. Lelun helmat läpsyivät sääriä vasten, mutta Valma ei edes nyrpistänyt nenäänsä. Käytävällä oli kenkiin sotkeutunutta hevosenlantaa.

Niin vain, ihan eri tavalla kuin Milda oli odottanut, he tulivat keskelle kaupunkia. Taivas alkoi sulkea luukkujaan, ja sieltä pilvisen hämärän seasta kaupunki kurotteli häneen, kaartui hänen ylleen, vilkutti hänelle valojaan. Ei sitä kaikkea voinut kerralla nähdä, joten hän katsoi vain palasia: sähkölinjaa, kiskoja kivetyssä kadussa, kylttiä talon seinässä, koira – koira oli muuten samanlainen kuin koirat joka paikassa, mutta se kulki narussa. Nenäonteloissa etsi tietään vieras haju, jonka hän oppisi myöhemmin tunnistamaan sekoitukseksi kiveä, merta ja tehtaiden savuja.

”Pitää odottaa”, hän sanoi Valmalle. Selkänsä takana hän tunsii asemarakennuksen seinän, ulottumattomiin nousevan, varmasti täynnä nokea, hämähäkinseittejä ja kyyhkysenkakkaa. Torin avaruus aukesi aivan vieressä hevosajureineen ja palatseineen. Lelu kiehni hänen kyljessään, kuin eläin joka ei tajunnut sanoja mutta ymmärsi äänensävyä.

Valma katseli heitä hetken aikaa. Ohi ajoivat kärryt matkustajia kyydissä ja korea matka-arkku takasillalle sidottuna. Lelu tuijotti.

”Helsinkiin tulee paljon nuoria tyttöjä etsimään työtä”, Valma sanoi. ”Mutta on hyviä työpaikkoja ja huonoja työpaikkoja.”

”Milloin Helge tulee?” Lelu kysyi hiljaa.

”Minulla on luvattuna paikka”, sanoi Milda. ”Palveluspaikka perheessä.”

Milda etsi laukusta Helgen viimeisimmän kirjeen ja avasi sen. Hän oli muistanut oikein: *Kun täällä kortteerit vaihtuu niin tiheään niin kirjota tähän työpaikalleni, Strömbergin tehdas, Sörnäs/Söörnäinen.*

Kirjeen välissä oli valokuva. Siinä kulmikas Helge seiso i tumma-tukkaisen nuoren miehen kanssa kankaalle maalatun metsän edessä. Pari väsähtänyttä koivunoksaa oli pystytetty heidän viereensä. Helgen jalka oli tuolinjalkojen poikkipuulla, toinen mies piti kättään selkänojalla. Hänen kätensä oli kuvaa ottaessa liikkunut, muuttunut aavekädenksi, ja kasvoissa oli tahra. Helge näytti tasaiselta niin kuin aina.

Milda nosti kyynärpään eteen, kun Lelu yritti kurkkia, ja osoitti rivejä Valmalle.

”Strömbergin tehdas, Sörnäs. Helge on siellä töissä. Hän tulee tänne.”

Valman nauru helisi.

”Saanko odottaa kanssanne?”

Milda ei ymmärtänyt, miksi Valma nauroi, mutta nyökkäsi.

He odottivat, ja ilta nytkähti vähän eteenpäin. Milda söi leivän, joka hänellä oli jäljellä, ja joi maitopullostaa viimeisen, jo happaman suullisen. Näytti Lelullakin olevan eväs, riepuun käärittyjä mustikoita, joista osa oli muhjuuntunut. Riepu ei saisi ikinä puhtaaksi. Hän kävi portaalle istumaan ja noppi marjoja sormenpäillä. Milda pyyhki suunsa nenäliinaan ja taitteli sen taskuun. Ihmisiä meni ohi joka suuntaan, heitä oli niin paljon, ettei hän jaksanut enää keskittyä katsomaan, ja heidän joukostaan häntä vastapäätä ilmestyi se ajatus, että Helge ei tulisikaan.

”Oletteko te itse palveluksessa?” Milda kysyi kadun äänten yli Valmalta, ja tämä tuli nojaamaan seinään hänen viereensä, huokasi

vähän ja pyöritteli vuorotellen kumpaakin nilkkaa. Hän tuoksui hyvältä, erilaiselta kuin aseman seinä.

”Hoidan kahta pientä lasta.”

”Maksetaanko hyvin? Millaiset vaatteet siinä on?”

Valma nauroi taas, ja puna alkoi kohota Mildan kaulaa pitkin.

”Ihan hyvin. Vaatteet, ne ovat semmoiset valkeat. Juuri ostin kengät.”

Valma kohotti nopeasti hameenhelmaa niin että kenkien napitettu varsi vilahti näkyviin. Milda liikautti omiaan, ensimmäisiä itse ansaittuja, mutta olivathan ne kolhot, naarmuuntuneetkin jo. Lelun katse tuntui hänen poskellaan. Lelu ei tajunnut edes vetää jalkojaan piiloon, torkotti niitä vain pidemmälle esiin. Kantapäät ja anturat olivat valkoharmaata kiveä.

Kun umpilikaisiin katulamppuihin alkoi syttyä himmeä tuike, Valma pujotti hopearistin kauluksensa alle ja sanoi:

”Nyt tulee pimeää. Kaupungissa on kaupungin säännöt, sota-kaupungissa ihan erityissäännöt. Nyt ei voi enää odottaa.”

”Minne sitten mennään?” Lelu valitti, ja Mildan teki mieli potkaista häntä. Valma risti käsivarret rinnalleen ja katseli heitä.

”Tiedän sellaisen paikan. Se on palvelijatarkoti, naisille jotka etsivät työtä.”

”Palvelijatarkoti”, Milda toisti.

Valma nauroi, eikä Milda taaskaan ollut varma mille, mutta ei se pahantahtoiselta vaikuttanut.

”On sellainen yhdistys myös, Palvelijataryhdistys, ja sen on Miina Sillanpää perustanut. Tiedätkö kuka hän on?”

Lelu siinä yhä ammotteli suutaan, tyhmä, mutta Milda sanoi: ”Tietysti”, vaikkei nimessä ollut muuta kuin jokin kaukainen, vallan korkeista huoneista tuleva kaiku. Se antoi Valmallekin lisää arvoa. Mutta kaiken lajisia petoja on suuri kaupunki täynnä, oli Erkinniemen emäntä varoittanut: sinunlaisia ne metsästä,

hampaaitten väliin mielellään ottaisivat ja tirskkutelisivat.

Ei Valma sellaiselta pedolta näyttänyt.

”Ensimmäinen yö viisikymmentä penniä, seuraavat kolmekymmentäviisi”, Valma sanoi.

Milda katseli aseman portaita laskeutuvia ihmisiä. Virkailija seisoi ovella ja esti ihmisiä menemästä sisälle. Jos Helge nyt ilmestyisi, pääsisi päättämästä, saisi laskea taakan vähäksi aikaa jollekulle toiselle.

”Ei haittaa jos ei heti ole rahaa”, Valma lisäsi hiljaa. ”Teidän pitää nyt tulla mukaan. Veljelle voi huomenna soittaa.”

Lelu nousi heti. Haju lemahti väkevänä. Milda veti henkeä.

”Tuon ei pitänyt tulla ollenkaan”, hän sanoi lujasti ja nyökkäsi Leluun päin. ”Se karkasi kasvattipaikastaan. En minä siitä voi huolehtia.”

Lelu pullisteli ilmaa huultensa alla eikä uskaltanut katsoa heistä kumpaakaan.

”Tietävätkö että lähdit?” Valman äänessä kuului pehmoinen moite.

Lelu pudisti päätään.

”Et mitään sanonut kenellekään? Ovat huolissaan siellä nyt.”

Ilma suhahti Lelun suusta ja sen mukana nauru, jossa oli äänekäs terä, varttuneempi kuin hän itse. ”Eivät ole. Ei ne piittaa.”

”Veljellä on minulle työpaikka, tuolle ei”, Milda sanoi. ”Se ei voi tulla sinne. En ota sitä sinne.”

”Haluan olla sinun kanssa”, Lelu mumisi.

”Onko vanhempia?” kysyi Valma ja yritti sipaista Lelun tukkaa, mutta Lelu väisti kuin koira, joka haluaa ensin haistaa sitä kosketavaa kättä.

Milda piti leuan ylhäällä ja silmät kuivina, suupielikään ei saanut värähtää, eikä värähtänyt.

”On ne mutta.”

Valma kallisti päätään. ”Jos ensin nukutaan yön yli.”

Milda katsoi suurten talojen pimeitä ikkunoita ja niiden kiviläikköissä pyöriviä lehtiä, nyökkäsi ja tarttui laukkuunsa.

Erkinniemessä oli sanottu, että Helsingissä kadut on valaistu öisinkin, mutta heidän kulkiessaan torin poikki Milda näki vain lisää sameita katulamppuja, pelkän viirun verran valoa. Tarkemmin katsoessaan hän ymmärsi, ettei se ollutkaan likaa, vaan lamput oli maalattu.

Valma huomasi, mitä hän katseli.

”Jos zeppeliini lentää tästä yli, tai lentokone, ja se näkee valoa, niin se voi pudottaa pommin.”

Milda näki Lelun katsovan taivaalle ja muotoilevan suullaan uutta sanaa. He kävelivät ripeästi, Lelu otti häntä hameenhelmasta kiinni, ja hän antoi pidellä. Niin paljon kivettyjä katuja – ja siinä nyt raitiovaunu! Mikä kirskena ja lonkutus, se kulki ilman hevosta, aivan itseksensä. Sen sisällä istui ihmisiä.

”Mikä on zeppeliini?” Lelu kysyi, kun raitiovaunu oli mennyt ohi.

”Saksalaisten lentävä laiva”, Valma vastasi. ”Se tulee hiljaa kuin lintu, ei pidä ääntä.”

Taivas oli nyt harmaanmusta. Tuuli reuhtoi vaatteita, Mildan tuli kylmä, he kulkivat halki hienon puiston jonka reunamilla seisoi yrmeä patsas, ja sitten ylämäkeen. Taloja vain virtasi ohitse, niitä nousi ja laski, eikä hän jaksanut ihmetellä niitä enää. Hän ajatteli sitä, että he olisivat Lelun kanssa kahden harhailleet täällä ilman mitään suojapaikkaa. Kaupunki olisi luutunut heitä nurkissaan kuin roskaa. Hän katseli Valman keinuvaa hametta ja selkää, jolle muutama hiusuortuva oli päässyt tanssimaan, ja pysytteli hänen lähellä.

Talo, jonka portaasta Valma päästi heidät sisään, oli ylhäisempi kuin Milda oli arvannut. Siinä oli harmaa kivijalka, oven korkuinen. Sisällä himmeä valo ja hiljaisuus, vain heidän askeleensa ja hengityksensä, kaikki eri tahdissa.

Toinen kerros. Valma painoi nappia ovesa, ja kaukaisissa huo-

neissa helähti kello. Ovi raksahti auki, ja siinä seisoj mustapukuinen nainen, jonka kanssa Valma keskusteli vaimealla äänellä. Milda näki naisen sierainten liikahteleval, katseen takertuvan Lelun paljaisiin jalkoihin. Lelu vetäytyi Mildan selän taakse, mutta Valma viittoi heidät sisälle.

Kurkussa asti kirvelevä puhtauden tuoksu. Pöytä kiilsi, ja pöydällä oli kasvi ruukussa. Saattoiko tämä sittenkin olla juoni. Oliko heidät tuotu jonkun rikkaan, kieron ihmisen kotiin, vangittu ja orjuutettu, sellaistakin kävi, kaikki sen tiesivät.

Milda laski laukun lattialle ja avasi huivin solmun. Sormien ojenteleminen teki kipeää, kun ne avautuivat puristuksesta. Huoneessa, josta näkyi kulman verran, istui joku nainen lampun alla lukemassa sanomalehteä. Hän ei näyttänyt orjalta eikä vangitulta, nilkat olivat pöydän alla rennosti ristissä.

”Johtajatar”, Valma sanoi. ”Amilda ja Ellida Jouhteninen.”

Heidän kummankin polvet naksahivat niiaessa. Johtajatar sanoi jotakin ja Milda vastasi, ja Valma puhui vielä väliin, ja oli huoneita joista kerrottiin ja jotakin ruoasta, mutta väsymys alkoi horjuttaa jalvoja ja korvia, ja puhe oli vain nauha, joka liehui tuulessa ohi. Silmät kirvelivät kuin niihin olisi lentänyt hiekkaa.

Valma ja johtajatar näyttivät heille kamarin. Ensimmäinen se oli pilkkopimeä, mutta sitten jotakin tapahtui ja se leimahti kirkkaaksi. Lelu henkäisi. Katosta riippui loistava lamppu. Se oli sähkövaloa. Milda pakotti luomensa pyyhkimään hiekan silmistä ja katseli huonetta. Seinän vierellä oli kaksi kapoista vuodetta, pitsitäkillä peitettyä. Ikkunan alla oli pöytä, sen vieressä pesukomuuti.

”Saatte olla tässä keskenänne”, Valma sanoi hiljaa ovelta. Käytävästä kuuluivat johtajattaren askeleet ja avainnippun kilinä. ”Soitan aamulla Strömbergille. Hyvää yötä.”

Kattolamppu hengitti vähän kuin kynttilä. Lelu seisoj yhä keskellä lattiaa. Seinän toiselta puolelta kuului vuoteen kirahdus, yskäisy.

Milda meni ovelle, painoi kahvaa, ja se avautui ja sulkeutui helposti. Ei heitä ainakaan ollut lukittu sisälle. Oven vierestä hän löysi nappulan, josta valo oli sytytetty. Pienellä kädenliikkeellä pimeys, ja taas valo. Sitä olisi tehnyt mieli kokeilla monta kertaa, sytyttää ja sammuttaa, mutta sellainen olisi moukkamaista.

Milda riisui päällysvaatteensa ja laskosti ne siististi sängyn-päätyyn roikkumaan. Kasvoja huuhtoessaan hän kuuli, miten Lelun märkä hame humautti lattiaan. Sähkövalossa hohtivat pölyiset jalat, joille Lelu oli pissannut ja joilla oli kävellyt puolen kaupungin halki.

”Kehtaatkin ryönätä tällaisen talon”, Milda kuiskasi.

Hän sammutti valon, etsi käsikopelolla vuoteen ja ryömi peiton alle. Vuodevaatteet tuoksuivat vastapestyiltä.

Seinien läpi kantautui kellon tikitys. Joku liikkui huoneissa, ehkä sulki oven tai kaapin. Verhojen läpi ei näkynyt minkäänlaista valonkajoa. Ehkä tämä ei ollutkaan huijaus. Ehkä tällaisia paikkoja tosiaan oli olemassa. Viisikymmentä penniä yö, hän ajatteli ja muis-teli kolikoitaan pienessä pussissa. Olisi tehnyt mieli laskea ne vielä kertaalleen, vaikka hän tiesi niiden summan.

”Milda”, Lelu kuiskasi. Hänen pimeää haaleampi hahmonsa seistä törötti yhä keskellä lattiaa.

Milda työnsi kämmenensä tyynyn alle saadakseen päälleen mukavamman asennon.

”Missä voi pestä?”

”Etkö kuunnellut kun selittivät.”

Lelu liikautti jalkojaan.

”Älä lähetä takaisin. Ahmaset vihaa minua.”

Uni otti nilkoista kiinni ja nykäisi.

”Ja minä vihaan niitä.”

Lelu rohisutti nenäänsä. Tuuli vinkaisi ikkunalaudassa. Mildan silmät loksahdivat kiinni. Uni heitti hänet ilmaan ja paiskasi takaisin vuoteelle, eikä hän pannut vastaan.

Lelu

Minä tyhmätär rumukka risalelu seison siinä pitkään jalat kylminä ja suu raollaan, ja pikkuharakka kiipeää olkapäälleni ihan hiljaa kaikki sulat pörhössä, nokka kiiltävänvalppaana.

Tuossa makaa Milda-sisko, hartia ja lantio tekevät vuoren peiton alla. Hän on avannut tukkansa yöksi ja levittänyt tyynylle. Se on kasvanut pitemmäksi, mutta ei niin pitkäksi kuin minun. Hänessä on sen saippuapalan tuoksu, joka on kupissa pesukaapin päällä. Hän on kuin vedenneiti, ohutnenäinen ja vesisilmäinen ja kaunis, mutta kylmä. Hänet on tehty sellaisesta aineesta, joka ei tahdo olla lähellä minun ainetani.

Reppuni on sängyn vieressä, ja työnännän kynnet sinne ja vedän aarteeni esiin. Otan sen kämmenelle, haistelen sitä, kosketan kielenkärjellä vähän vain. Ei makua. Se on aivan sileäksi kaluttu. Löysin sen kun olin karannut Ahmaselta juna-asemalle ja tiesin, että kohta pitäisi lentää hiljaa ja nopeasti, kiivetä sen rautakoneen sisälle ja olla näkymätön. Silloin luu oli maassa, ja se osoitti junarataa kohti. Tahdon ajatella, että se on linnun luu, mutta voi se olla jonkun muunkin eläimen. Hyvin kevyt se on.

Pikkuharakka hypähtää ranteelleni, nokkaisee luuta ja pörhistää sulkiaan. Kaikilla onnenkaluilla on aikansa. Nyt on tämän aika. Se säästi minut hevosen kavioilta, se säästi minut joutumasta takaisin junaan. Miltä se minut vielä säästääkään.

Kuivunut pissa kiristää sääriä. Minulla on kourassa hamemytty, se joka kastui. Puren huulta ja yritän peruuttaa niihin sanoihin,

joita mustapukuinen nainen sanoi vedestä, tai Valma, mutta en minä niitä muista. Ne vain surisivat kaukana, kun yritin olla olematta paljasjalka ja haiseva ja ruma.

Menen ovelle ja siitä suureen halliin. Tuuli karkeloi ikkunalaudoissa. Voisinpa paukauttaa siivet auki ja lähteä sen kyytiin, kohota tämän jättikaupungin ylle kuunsirpin valossa, repiä hajalle kaikki ne hiljaiset taivaslaivat, jotka uhkaavat meitä.

Löydän toisen oven ja raotan sitä. Siellä on yötä hengittävien sakea ilma, kurkuista ja huulista tulee hörpöttävää ääntä. Suljen oven ja etsin seuraavan. Se on keittiö. Halkoja korissa, astioita kiu-
vumassa, pannujen hiljainen kiilto. Haistan leivän. Käsi ojentuu jo etsimään, pikkuharakka seisoo sormen päällä kaula pitkinä, mutta en minä ole varas.

Seison ja mietin. Palmikoista on irronnut hiuksia poskille ja kaulalle, varsinkin niskasta ovat takussa. Milda kiskoiisi kammalla läpi niin että kipu kimmahdelisi selkää pitkin ja napsuisi lapaluissa. Palmikot yltävät vyötärölle asti. Kerran Iso-Ahma löysi kaljastaan hiuksen, paljon lyhyemmän ja vaalean, mutta se uhkasi että leikkaa minulta tukan. Sillä oli keritsimet kädessä jo.

Tässä isossa huoneiden sekamelskassa on muitakin sellaisia kuin me, joilla ei ole paikkaa minne mennä. Sillä tavalla se Valma sanoi. En lähde takaisin Iso-Ahman taloon. Jos minut pannaan junaan, jään kesken kaiken pois. Ehkä hyppään vauhdissa, kyllä siivet kantaa.

Kukaan ei liiku missään. Tuolla häämöttävät valkeat verhot, joiden vieressä kasvi kurottelee sormiaan. Täällä on niin puhtaan tuoksuista. Jaloissa ei pyöri hiekkaa. Tämä on kuin linna. En näe johtajattaren oven alta valoa. Menen ikkunaan. Sen vieressä on hylly täynnä kirjoja, haistan ne. Ikkunasta näen vain pimeää.

Mutta pihalla voisi olla kaivo. Ja minun on pakko pestä.

Tästä ovesta me tulimme. Kun aivan hiljaa, pehmein sormin ja terävin kynsin, hivutan lukon auki, se ei päästä ääntäkään.

Menen rappuun ja jätän oven raolleen.

Rappu on korkea ja suuri kuin kirkko, siinähan voisi asua ihmisiä. Kaikki minun kahinani ja henkäykseni toistuvat siinä moninkertaisina. Pikkuharakka räpsähtää lentoon, se kiertele pimeässä katossa, laskee kirskuen alas kaidepuuta. Se tarrautuu olkapäähäni vasta kun olen ulko-ovella. Työnnän sen auki.

Tuuli riepsauttaa paidanhelmaa. Tätä tuoksua en tunne. Katu on valtava ja tyhjä. Miten paljon ihmisiä noiden pimeiden ikkunoiden takana asuu, ja millaisia ihmisiä, töyhtöhattuisia ja korkeakenkäisiä, silkkiä ja samettia. Olen jo astumassa kadulle, kun pikkuharakka nokkaisee ovea. Se on niin viisas, ilman sitä en selviäisi. Täytyyhän palaamaankin päästä. Jätän hamemytyn oven väliin ja etsin sopivan kiven. Pyörittelen sitä käsissäni. Sen kun kiilaan paikoilleen niin pääsen takaisin.

Astun kadun reunalle kuin kielekkeelle. Pikkuharakka on lentänyt katulampun päälle. Sen silmä kiiluu. Se saattaa hyvinkin lähteä ilman minua. Sotakaupungissa on erityissäännöt, sanoi Valma. Zep-peliini. Pommi. Muutama askel kadulle, muutama askel takaisin, ei vaan sittenkin sinne.

Hiivin aivan keskelle katua. Sen on pakko olla kiellettyä, seistä tässä paitasillaan, antaa kaupungin tarttua käsivarsiin ja jalkapohjiin. Kivet ihmettelevät, huokaavat, luovat silmänsä ylös: kuka tuossa menee? Voisin lentää, niin kuin pikkuharakka, joka näkyy silmänräpäyksen ajan varjona kuuta vasten. Avaan käsivarret valmiiksi, ja kyllähän tuuli kainaloihin käy, mutta ei se minunlaistani rötkälettä jaksa kohottaa.

Siksi minun pitää kävellä itse.

Kaupunki tuijottaa minua aitojensa raoista, talojen katoilta ja muurien päältä. Tuossa on hevosenkakkaa, huomaan sen kun astun siihen, se on jo kylmentynyttä, mutta se on enne: kuulen hevosen ja kärryt. Hevosta ajaa lysymies, ja kyydissä on pahalta haisevia